

RECENZJE

DOI: 10.48261/pis223928

PIOTR OLECHOWSKI,
„Drugie życie” zapisków z okupowanego Lwowa, czyli
garść refleksji na temat *Notatek lwowskich 1944–1946*
Ryszarda Gansińca w redakcji naukowej *Radości*
Gansiniec i Krzysztofa Królczyka, Warszawa 2020, 422 s.

UWAGI WSTĘPNE

Pamiętniki, dzienniki, notatki i relacje mają szczególną wartość przede wszystkim ze względu na fakt, że ich autorami są bezpośredni świadkowie wydarzeń i procesów historycznych. Dzięki temu można w nich natrafić na istotne szczegóły, niedostępne w źródłach normatywnych. W przypadku historii Lwowa w XX w. (zwłaszcza w okresie międzywojennym i w latach II wojny światowej) dysponujemy obecnie wieloma publikacjami o takim charakterze. Nie powinno to dziwić – jak się szacuje, od momentu zniknięcia ograniczeń cenzorskich w 1989 r. opublikowano ponad 500 książek na temat historii miasta¹. Spory odsetek wśród nich zajmują publikacje o charakterze wspomnieniowym, często nadmiernie idealizujące dawny Lwów. Pośród nich rzadkością są opracowania przedstawiające lata II wojny światowej praktycznie dzień po dniu. Do wyjątków można zaliczyć m.in. *Kronikę 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939–5 II 1946* pióra Grzegorza Mazura, Grzegorza Skwary i Jerzego Węgierskiego². Autorzy, na podstawie różnych źródeł, zrekonstruowali przebieg najistotniejszych z ich punktu widzenia wydarzeń w mieście w ciągu ponad sześciu lat okupacji. Zbiór relacji kombatantów lwowskich, dotyczących lat wojny, opublikował także polski Konsulat Generalny działający w tym mieście³.

¹ Zob. *O Lwowie bez uprzedzeń – rozmowa z prof. Stanisławem Sławomirem Nicieją*, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/o-lwowie-bez-uprzedzen-rozmowa-prof-stanislawem-s-nicieja/>, dostęp 7 IV 2021 r.

² G. Mazur, J. Skwara, J. Węgierski, *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939–5 II 1946*, Katowice, 2007.

³ *Kombatanci lwowscy*, oprac. J. Łokietko, K. Szymański, Łódź 2014.

Nieco krótszemu okresowi (1944–1946) poświęcone są zapiski profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Ryszarda Gansińca, dotyczące osobistych przeżyć Autora. Sytuacja widziana z perspektywy jednego człowieka dostarcza badaczowi znacznie więcej materiału do analizy, aniżeli wspomniane, krótkie notatki o charakterze informacyjnym. Pierwsze wydanie książki (w nakładzie tysiąca egzemplarzy) ujrzało światło dzienne w 1995 r.⁴ Zarówno wówczas, jak i w późniejszym okresie zapotrzebowanie na to dzieło było jednak o wiele większe. Po upływie kilkunastu lat *Notatki lwowskie* stały się istnym białym krukiem, pozycją niezwykle trudno dostępną, nawet w krajowych bibliotekach uniwersyteckich. Najlepszym dowodem niech będzie fakt, że osobiście uzyskałem do nich dostęp poza granicami dzisiejszej Polski, we Lwowie. Wyraźnie wskazywało to na potrzebę ponownego wydania zapisków Gansińca, przede wszystkim w celu umożliwienia zapoznania się z ich treścią szerszemu gronu odbiorców.

Długo oczekiwana pozycja ukazała się w grudniu 2020 r. nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Jest ona znacznie bardziej obszerna od pierwotnej wersji, liczy bowiem aż 422 strony. Redakcji naukowej tekstu podjęła się córka Autora, Radość Gansiniec, wraz z Krzysztofem Królczykiem, pracownikiem naukowym UAM.

STRUKTURA KSIĄŻKI

Nowa wersja *Notatek lwowskich* podzielona została na cztery zasadnicze rozdziały: listy sprzed uwięzienia, listy dotyczące więzienia, relacja z uwięzienia oraz listy-dzienniki (składające się z siedmiu części). Całość uzupełniają posłowie, epilog oraz osiem aneksów. W książce zamieszczono także biografie Zofii i Ryszarda Gansińców, sporządzone przez Radość Gansiniec, jak również indeks osób i wykaz ilustracji.

Listy sprzed uwięzienia ukazują przede wszystkim życie codzienne w okupowanym Lwowie. Autor przedstawia w nich warunki egzystencji, ceny podstawowych produktów żywnościowych, trudności w ich zakupie oraz funkcjonowanie wyższych uczelni. Większa część korespondencji została zapisana w formie poetyckiej, co jeszcze mocniej oddaje ówczesne realia.

Rozdział drugi zawiera dwa listy. Adresatką pierwszego jest małżonka uczonego, zaś autorem Stefan Inglot. List zawiera opis starań podjętych w celu wcześniejszego zwolnienia Gansińca z aresztu. Towarzyszy mu list samego profesora, skierowany do Marii Tyszkowskiej, w którym został pokrótce przedstawiony moment jego zatrzymania i życie codzienne w areszcie.

Podobny, choć znacznie szerszy charakter ma trzeci rozdział *Notatek lwowskich*. Uczony napisał relację z uwięzienia jeszcze podczas pobytu we Lwowie. Nie miała ona jednak charakteru ciągłego dziennika, lecz powstawała wieloetapowo, na osobnych kartach, niekiedy wręcz strzępach papieru. Całość uporządkowała po latach Radość Gansiniec. Ogromną zaletą tej części pracy jest dodanie przed każdym fragmentem dokładnej daty dziennej jego powstania. Redaktorka poprawiła również pewne uchybienia, głównie

⁴ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, Wrocław 1995.

w zakresie pisowni nazwisk poszczególnych osób, dodając także w przypisach ich krótkie biografie.

Najobszerniejszy jest czwarty rozdział recenzowanej książki, poświęcony korespondencji prof. Gansińca z małżonką. Dzieli się on na siedem części, z których każda zawiera zapiski z kolejnych okresów: od maja do grudnia 1945 r.; od grudnia 1945 r. do 5 stycznia 1946 r.; od stycznia do ostatnich dni lutego 1946 r.; następnie trzy tygodnie marca 1946 r.; przełom marca i kwietnia 1946 r.; miesiąc na przełomie kwietnia i maja 1946 r. oraz od maja do 6 czerwca 1946 r., tj. do dnia wyjazdu uczonego ze Lwowa.

Niezwykle interesujące (a dotychczas nieznanne) wiadomości zostały również zamieszczone w aneksie. Znajdziemy tam bowiem wiele informacji na temat życia i działalności Gansińca już po opuszczeniu Lwowa. Są to: listy w sprawie objęcia katedr na uczelniach w Łodzi i Poznaniu, dwa teksty naukowe (artykuł i biogram) oraz powojenna korespondencja uczonego z wychowankami zamieszkałymi wówczas w Warszawie i Lwowie. W tej części książki zamieszczono także treść oryginalnych listów, w których dziesięć osób podzieliło się swoimi refleksjami po lekturze pierwszego wydania publikacji. Nie brakuje również wykazu wzmianek o prof. Gansińcu w powojennych publikacjach oraz listy recenzji pierwszego wydania *Notatek lwowskich* (łącznie dziewięćciu), opublikowanych w polskich periodykach naukowych na przełomie lat dziewięćdziesiątych i dwutysięcznych.

Zasadnicza część nowego wydania *Notatek lwowskich* nawiązuje do swego pierwowzoru, opublikowanego w 1995 r. Treść została jednak znacznie poszerzona, szczególnie w zakresie pobytu Autora w lwowskim więzieniu w okresie od stycznia do maja 1945 r. Powyższego uzupełnienia dokonano na podstawie nowych zapisków Gansińca, odnalezionych już po opublikowaniu pierwszego wydania książki.

Omawiana publikacja w znaczący sposób wpływa na poszerzenie wiedzy o realiach ówczesnego więziennictwa radzieckiego we Lwowie. W czasie pobytu w areszcie, Gansiniec był poddawany licznym przesłuchaniom prowadzonym przez funkcjonariuszy Zarządu Ludowego Komisariatu Bezpieczeństwa Państwowego (UNKGB) w obwodzie lwowskim. Równocześnie śledczy zbierali inne materiały dowodowe, które mogłyby ewentualnie obciążyć uczonego, a w konsekwencji doprowadzić do postawienia go przed sądem. Chodziło przede wszystkim o zeznania innych osób, znających Gansińca zarówno z ówczesnej, jak i wcześniejszej (z lat II RP oraz okupacji niemieckiej) działalności zawodowej. Tak się jednak nie stało i po kilkumiesięcznym pobycie w areszcie profesor opuścił więzienie.

Cały materiał z prowadzonego śledztwa zdeponowano wówczas w archiwum resortowym radzieckich organów bezpieczeństwa. Przez kilkadziesiąt lat teczka osobowa Gansińca nie była udostępniana badaczom. Piszący te słowa był pierwszym historykiem, który uzyskał dostęp do materiałów wytworzonych w toku śledztwa. Obejmują one dokładny przebieg całego postępowania (od zatrzymania, poprzez przeszukanie mieszkania, przesłuchania oskarżonego i świadków, aż do decyzji o zakończeniu śledztwa i zwolnieniu profesora z aresztu). Nie ulega wątpliwości, że publikacja treści tych materiałów w drugim wydaniu *Notatek lwowskich* przyczyniłaby się do jeszcze większego rozszerzenia ustaleń dotyczących pobytu uczonego w więzieniu.

Nie należy jednak czynić zarzutu z nieobecności w książce powyższych materiałów, a to z kilku powodów. Po pierwsze, wielu polskich zawodowych historyków zwyczajnie

nie wie o istnieniu obwodowych archiwów SBU na Ukrainie i ogranicza się do badania zasobów Wydzielonego Państwowego Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (HDA SBU) w Kijowie. Po drugie, materiały te w dużej mierze zostały udostępnione historykom dopiero w ostatnich kilku latach, kiedy zdjęto z nich klauzulę tajności. Jest to zdecydowanie zbyt krótki okres, aby można było wprowadzić je do obiegu naukowego na tyle szeroko, by wyraźnie zasygnalizować fakt ich istnienia. Wreszcie, ostatnie kilkanaście miesięcy, związane z sytuacją epidemiologiczną, a co za tym idzie, istotnymi problemami nie tylko w przekraczaniu granicy polsko-ukraińskiej, ale także zamknięciem archiwów, zdecydowanie nie sprzyjało prowadzeniu badań naukowych.

Niemniej piszący te słowa przekazał współredaktorce książki, córce Autora, wykonane przez siebie kilka lat temu kopie cyfrowe tzw. indywidualnej sprawy kryminalnej Ryszarda Gansińca, spełniając w ten sposób obowiązek każdego historyka.

MATERIAŁY Z ARCHIWUM SBU

Teczka, o której mowa wyżej, zawiera wiele informacji na temat procesu karnego prof. Gansińca. Postępowanie toczyło się od 4 stycznia do 30 kwietnia 1945 r. Zwraca uwagę fakt, iż uczony opuścił areszt niemal miesiąc po zamknięciu śledztwa – 24 maja 1945 r.⁵ Ponad trzy tygodnie przebywał więc w więzieniu pomimo podjęcia formalnej decyzji o zwolnieniu go.

Pierwsze karty tzw. indywidualnej sprawy kryminalnej, prowadzonej przeciwko Gansińcowi, dotyczą samej decyzji o zatrzymaniu oraz motywacji, która przyświecała radzieckim śledczym w tym zakresie. Głównym zarzutem był fakt częstych wizyt Polaka w siedzibie lwowskiego Gestapo podczas okupacji niemieckiej⁶. Jako powód przemawiający za aresztowaniem profesora wskazywano możliwość ukrywania się oskarżonego, a tym samym uchylania się od śledztwa, jak również obawę matactwa⁷.

Kolejne dokumenty znajdujące się w teźce dotyczą standardowych czynności, podejmowanych przez funkcjonariuszy UNKGB w obwodzie lwowskim przy zatrzymaniu podejrzanego. Są to: ankieta osobowa, zgoda na przeprowadzenie rewizji w mieszkaniu oraz pusta koperta, zawierająca dawniej zarekwirowane dokumenty osobiste. Sugeruje to, że zostały one zwrócone prof. Gansińcowi po uwolnieniu z aresztu bądź skonfiskowane przez funkcjonariuszy UNKGB.

Niezwykle ciekawie prezentuje się zachowany protokół rewizji mieszkania uczonego we Lwowie przy ul. Obertyńskiej 22/5. Jak wynika z treści dokumentu, przeszukanie nadzorował lejtnant Timofiejew, zaś w charakterze świadków uczestniczyli w nim także radca prawny *domouprawy* (zarządu budynków mieszkalnych) Włodzimierz Majer oraz dozorczeni domu Katarzyna Jarycka. W mieszkaniu Gansińca zarekwirowano pieniądze

⁵ Архів Служби Безпеки України у львівській області (dalej: АСБУЛО), Архівна Кримінальна Справа № П-2572 – Дело № 195 – по обвинению Ганшинец Рышарда Игнатовича по ст. 55-1 «а» УК УССР.

⁶ *Ibidem*, k. 3, Постановление на арест, гор. Львов, 25 января 1945 г.

⁷ *Ibidem*, k. 4, Постановление (об избрании меры пресечения), b.d.

na łączną sumę 840 rubli, radziecki paszport nr 5/17348, legitymację nr 472021 oraz potwierdzenie z Uniwersytetu im. Iwana Franki nr 204, świadectwo urodzenia, a także różnego rodzaju zapiski⁸. W *Notatkach lwowskich* Gansiniec wspomniał, że udało mu się zniszczyć (podrzeć, a następnie wrzucić do muszli klozetowej i spuścić wodę) własne listy oraz prowadzony dziennik⁹. Możliwe zatem, że mimo wszystko część zapisków została zarekwirowana, choć mogły to być pisma nieprzedstawiające żadnej wartości dla śledztwa, niezawierające też informacji, które mogłyby zaszkodzić innym osobom.

W powyższym protokole zabrakło jednak wiadomości na temat innych przedmiotów zabranych z mieszkania uczonego. Chodziło tutaj o materiały niezbędne do prowadzenia wykładów i pracy naukowej, a także koperty z adresami oraz przedmioty skórzane: teczkę na akta i etui na klucze. Po wyjściu na wolność Gansiniec domagał się ich zwrotu, podobnie jak kilku innych sprzętów z wyposażenia swojego mieszkania¹⁰.

Uwagę zwraca również fakt dopisania nieco później, innym rodzajem ołówka, siódmej pozycji, pod którą umieszczono zegarek marki „Omega”. Fakt ten potwierdził również prof. Gansiniec – z jego relacji wynika, że śledczy Timofiejew odebrał mu zegarek dopiero w siedzibie UNKGB, mówiąc, że Polak miał zostawić ten przedmiot w domu¹¹.

Pierwszy zachowany protokół przesłuchania jest kopią dokumentu powstałego w wyniku spotkania Gansińca ze śledczymi jeszcze 12 października 1944 r. w Mościskach. Wówczas uczonego był przesłuchiwany przez funkcjonariuszy Smierszu przez nieco ponad trzy godziny (od 15:30 do 18:35). Stawiane wtedy pytania dotyczyły przede wszystkim okresu okupacji niemieckiej: przyczyn pozostania profesora na „tymczasowo okupowanym terytorium”¹² oraz jego ówczesnej aktywności zawodowej. Śledczych interesowały również liczne wizyty Gansińca w siedzibie Gestapo, a także rewizja jego mieszkania, przeprowadzona przez tę służbę¹³.

Zwraca uwagę fakt, że przesłuchanie przeprowadzono jesienią 1944 r., a więc blisko dwa i pół miesiąca przed zatrzymaniem uczonego, które nastąpiło dopiero 4 stycznia 1945 r. Wówczas sporządzone zostały wspomniane wyżej dokumenty rozpoczynające śledztwo przeciwko profesorowi.

Podczas przebywania w areszcie był on przesłuchiwany czterokrotnie. Zachowane protokoły zeznań datowane są na: 20 stycznia, 21 marca, 28 marca oraz 24 kwietnia 1945 r. Pierwsze spotkanie ze śledczymi trwało niespełna półtorej godziny (od 14:55 do 16:20). Prowadzący je lejtant Donczenko zażądał wówczas jedynie przedstawienia

⁸ *Ibidem*, k. 9, Протокол обыска, 4 января 1945 г., г. Львов.

⁹ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. R. Gansiniec, K. Królczyk, Warszawa 2020 (dalej *Notatki lwowskie* 2020), s. 63–64.

¹⁰ *Ibidem*, s. 79.

¹¹ Por. АСБУЛЮ, П-2572, к. 9; R. Gansiniec, *Notatki lwowskie* 2020, s. 66.

¹² W ten sposób w ZSRR określano dawne ziemie wschodnie II RP, które w latach 1939–1941 znalazły się pod okupacją radziecką. W wyniku przeprowadzonych jesienią 1939 r. fikcyjnych wyborów i skierowanej do władz najwyższych ZSRR „prośby” o włączenie tych ziem w skład Związku Radzieckiegotamtejsze prawodawstwo zaczęło uznawać terytorium dawnych wschodnich województw II RP za legalne obwody w ramach ZSRR. Stąd zmianę okupanta latem 1941 r. uznano za „tymczasową okupację niemiecką”.

¹³ АСБУЛЮ, П-2572, к. 15–17, Протокол допроса, 1944 года, октября 12 дня, г. Мостиск [Mościska].

autobiografii oraz informacji o aktywności w czasie okupacji niemieckiej¹⁴. Było to więc przesłuchanie o charakterze wyraźnie wprowadzającym do dalszego śledztwa. Stąd trwało ono dość krótko jak na ówczesne normy przyjęte przez radzieckie organy bezpieczeństwa państwowego, potrafiące przesłuchiwać oskarżonych nawet przez kilkanaście godzin.

Na kolejne spotkanie ze śledczymi Gansiniec musiał czekać ponad dwa miesiące. Dopiero bowiem 21 marca 1945 r. ponownie zasiadł naprzeciwko dwójki funkcjonariuszy UNKGB w obwodzie lwowskim. Przesłuchanie trwało wówczas blisko pięć godzin (od 12 do 16:40) i było znacznie bardziej rozbudowane w porównaniu z pierwszym. Tematyka dotyczyła w zasadzie wyłącznie spotkań z Gestapo w czasie okupacji niemieckiej¹⁵.

Po upływie tygodnia – 28 marca 1945 r. – przeprowadzono kolejne przesłuchanie uczonego. Tym razem śledczy wprost zasugerowali mu współpracę z niemieckimi organami bezpieczeństwa, czemu jednak ten konsekwentnie zaprzeczał¹⁶. Mimo to, już kolejnego dnia, 29 marca 1945 r., śledczy odczytali profesorowi oficjalne zarzuty. Dotyczyły one popełnienia czynów przewidzianych w artykule 54-1 „a” Kodeksu Karnego USRR (działalności kontrrewolucyjnej). Polski uczonej kolejny raz jednak stanowczo zaprzeczył, jakoby kiedykolwiek dopuścił się pracy na rzecz obcego wywiadu lub organów bezpieczeństwa¹⁷.

Wobec takiej postawy, kolejny miesiąc w areszcie upłynął bez przesłuchań. Ostatnie odbyło się dopiero 24 kwietnia 1945 r. Tym razem śledczy sugerowali współpracę oskarżonego z wywiadem angielskim, nawiązaną rzekomo jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Pytali więc o podróż Gansinca do Europy Zachodniej oraz kontakty z tamtejszymi uczonymi¹⁸.

Zasadniczy wpływ na przebieg śledztwa miały jednak zeznania innych osób, przesłuchiwanych w charakterze świadków w sprawie uczonego. 27 kwietnia 1945 r. naprzeciw śledczych zasiadli: Stanisław Łempicki¹⁹ oraz Jerzy Manteuffel²⁰. Obaj zdecydowanie zaprzeczyli domniemanej współpracy Gansinca z niemieckimi organami bezpieczeństwa oraz angielskim wywiadem. Mało tego, wspomnieli także o postawie uczonego w okresie międzywojennym, gdy występował on przeciwko *numerus clausus* na Uniwersytecie Jana Kazimierza²¹.

Zeznania obu uczonych okazały się wystarczające do tego, aby zakończyć proces karny i uniewinnić Gansinca od zarzucanych mu czynów. Oficjalna decyzja w tej sprawie zapadła we Lwowie 30 kwietnia 1945 r. W uzasadnieniu zapisano, iż sformułowane prze-

¹⁴ *Ibidem*, k. 18–19, Протокол допроса к делу № [brak numeru], 20 января 1945 г. в 14 час, 55 мин.

¹⁵ *Ibidem*, k. 20–23, Протокол допроса арестованного Ганшинец Рышарда Игнатеви́ча от 21 марта 1945 года, г. Львов.

¹⁶ *Ibidem*, k. 24–26, Протокол допроса арестованного Ганшинец Рышарда Игнатеви́ча от 28 марта 1945 года, г. Львов.

¹⁷ *Ibidem*, k. 39, Протокол допроса арестованного Ганшинец Рышарда Игнатеви́ча от 29 марта 1945 года, г. Львов.

¹⁸ *Ibidem*, k. 27–29, Протокол допроса арестованного Ганшинец Рышарда Игнатеви́ча от 24 апреля 1945 года, г. Львов.

¹⁹ Stanisław Łempicki (1886–1947) – polski historyk literatury, profesor UJK we Lwowie, po II wojnie światowej zatrudniony na UJ w Krakowie.

²⁰ Jerzy Manteuffel (1900–1954) – polski historyk i filolog klasyczny, profesor UJK we Lwowie, po II wojnie światowej osiadł w Warszawie.

²¹ Por. АСБУЛО, П-2572, к. 30–34, Протокол допроса от 27 апреля 1945 года, г. Львов [Stanisława Łempickiego]; *ibidem*, k. 35–36, Протокол допроса от 27 апреля 1945 года, г. Львов [Tadeusza Manteuffla].

ciw niemu zarzuty (ściśła współpraca z Gestapo podczas okupacji niemieckiej, a także przynależność do niemieckiego i angielskiego wywiadu w późniejszym okresie) zostały całkowicie oddalone. Jako podstawę tej decyzji wskazywano zeznania samego oskarżonego, jak również świadków Łempickiego i Manteuffla. Potwierdzili oni, że Gansiniec jeszcze w czasach II RP wielokrotnie aktywnie zwalczał wszelkie przejawy antysemityzmu. Miał być także politycznym przeciwnikiem pilsudczyków i wrogo odnosić się do III Rzeszy. Tego rodzaju informacje, w warunkach ustroju radzieckiego, niewątpliwie przemawiały na korzyść oskarżonego. W związku z tym śledczy podjęli decyzję o zakończeniu procesu i uwolnieniu uczonego²².

Na tym zakończono prowadzenie dokumentacji w procesie karnym Gansińca. Jak jednak wynika z treści *Notatek lwowskich*, profesor opuścił areszt niemal miesiąc później (24 maja 1945 r.). Nie wiadomo, co działo się z nim w okresie od 30 kwietnia do 24 maja 1945 r. poza tym, że przebywał wówczas w więzieniu. Zwraca również uwagę fakt, że zachowana w teczce osobowej koperta, w której przechowywano zarekwirowane dokumenty i zapiski osobiste, jest pusta. Część przedmiotów została więc zapewne zwrócona aresztantowi przy zwolnieniu, zaś pozostałe przepadły w toku śledztwa.

NOWE TREŚCI

W porównaniu z pierwszym wydaniem sprzed 26 lat obecna wersja książki jest znacznie bogatsza. Rozszerzeniu uległ zarówno sam tekst, jak i liczba oraz jakość dodatków. Na kartach nowego wydania zamieszczono zdecydowanie więcej fotografii (kolorowych, w przeciwieństwie do czarno-białych w pierwszej wersji pracy). Szczególnie cenne są w tym zakresie dokumenty z okresu okupacji Lwowa, zarówno niemieckiej, jak i radzieckiej.

Oprócz tego w książce zamieszczono także korespondencję profesora w sprawie objęcia katedr uniwersyteckich w Łodzi i Poznaniu, listy otrzymywane od byłych studentów i czytelników pierwszego wydania *Notatek lwowskich*. W aneksie znajdują się również dwa teksty naukowe, autorstwa Gansińca oraz fragmenty wybranych recenzji pierwotnej wersji książki z 1995 r. Wszystkie, opublikowane na przestrzeni kilku lat, zgodnie podkreślały wagę tej publikacji w połowie lat dziewięćdziesiątych XX stulecia.

Znacznie rozszerzone zostało również wprowadzenie do treści książki. W nowej wersji zamieszczono dwie przedmowy, notę wydawniczą autorstwa Krzysztofa Królczyka, a także niezwykle interesujący tekst *Jak powstały „Notatki lwowskie 1944–1946”*, oparty na referacie wygłoszonym przez Radość Gansiniec na konferencji naukowej poświęconej pamięci uczonego z 1997 r. Dokładnie wyjaśniono w nim okoliczności powstawania zapisków, które nie były oparte na prowadzonym dzienniku, gdyż ten został zniszczony w trakcie aresztowania. Fakt ten tym bardziej ukazuje ogromne trudności w przygotowaniu do druku obu wydań *Notatek*, opartych przede wszystkim na korespondencji prywatnej, kierowanej do żony profesora, Zofii Gansiniec. Ten fragment omawianej książki opatrzony został kilkoma niezwykle cennymi fotografiami z sierpnia 1944 r., przedstawiającymi

²² *Ibidem*, k. 39, Постановление (о прекращении дела), гор. Львов, 30 апреля 1945 г.

dokumenty okupacyjne i czteroosobową rodzinę Gansińców (wówczas niekiedy stosowano również zapis nazwiska w formie Ganszyniec).

Szerzej przedstawiony został również pobyt profesora w więzieniu. W książce opublikowano bowiem zapis nieoficjalnych rozmów uczonego z funkcjonariuszami UNKGB. Ze zrozumiałych względów nie zostały one w żaden sposób zaprotokołowane w przytoczonych wyżej oficjalnych materiałach z prowadzonego śledztwa. Jako przykład przytoczyć można szyderstwa, jakich doświadczył Gansiniec ze strony radzieckiego fryzjera podczas strzyżenia²³.

W nowym wydaniu książki zamieszczono także zdecydowanie bardziej obszerne przypisy niż w pierwotnej wersji. Dotyczą one zarówno krótkich biogramów wielu osób (przede wszystkim polskich inteligentów ze Lwowa), wyjaśnienia pojęć (zaczepniętych w dużej mierze z języka łacińskiego i greckiego, a także rosyjskiego i ukraińskiego), jak również określeń wykorzystywanych w ówczesnej polszczyźnie, które dla współczesnego czytelnika mogą być już niezrozumiałe. Nie we wszystkich przypadkach udało się dokładnie ustalić pełne personalia osób występujących w zapiskach. Jest to jednak w pełni zrozumiałe, biorąc pod uwagę lakoniczne i skrótowe podawanie informacji, odnoszących się przede wszystkim do bliższych i dalszych znajomych uczonego.

Na końcu książki umieszczono również indeks osób (nie było go w pierwszym wydaniu), który znacznie ułatwia poszukiwanie na jej kartach poszczególnych postaci.

W pracy opublikowano także list autorstwa Bazylego Pastuszyna z 9 lipca 1946 r., kierowany do prof. Gansińca, w którym wyjaśnia on dalsze losy lwowskiego mieszkania uczonego. Pierwotnie ów Ukrainiec miał zająć lokum w porozumieniu z dotychczasowym właścicielem. Okazało się jednak, że pod koniec czerwca 1946 r. do mieszkania wprowadził się radziecki oficer Malczykow, któremu nadano tzw. *order* (przydział) właśnie na ten lokal. Większość wyposażenia pozostała na miejscu – udało się uratować jedynie pojedyncze przedmioty²⁴. Nie był to zresztą odosobniony przypadek w ówczesnym Lwowie, gdyż przejmowanie mieszkań opuszczonych przez Polaków było w środowisku radzieckich oficerów utartą praktyką. Natomiast w przypadku, gdy dotychczasowi właściciele pozostali w dotychczasowym miejscu zamieszkania, w zależności od jego metrażu, musieli się liczyć z dokwaterowaniem nowych, często niezwykle uciążliwych, lokatorów. Zazwyczaj byli to urzędnicy państwowi, zajmujący najlepsze pokoje mieszkań lub części domów jednorodzinnych. Prowadziło to do licznych konfliktów i napięć do tego stopnia, że korzystanie z łazienki urastało do rangi wielkiego wyzwania.

KONKLUZJA

Omówione wyżej drugie wydanie książki *Notatki lwowskie 1944–1946* stanowi opracowanie niezwykle istotne i potrzebne wszystkim badaczom podejmującym tematykę z zakresu historii Lwowa i okolic w latach II wojny światowej. Ma ono duże znaczenie zarówno ze względu na trudności w dostępie do pierwotnej wersji książki, jak również

²³ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie* 2020, s. 73–74.

²⁴ *Ibidem*, s. 320–321.

dlatego, że zostało znacznie rozszerzone w porównaniu z pierwszym wydaniem. Choć tematyka lwowska, a co za tym idzie, również historiografia tego miasta, ma już wielu badaczy (i zyskuje kolejnych), wciąż na rozwiązanie oczekują liczne problemy związane z jego dziejami w okresie II wojny światowej. Trzeba zatem wyrazić nadzieję, że drugie wydanie zapisków prof. Gansińca przyczyni się do rozwiązania choćby niektórych z nich.

Gdyby jednak kiedyś miało dojść do kolejnego, trzeciego wydania *Notatek lwowskich*, warto byłoby je uzupełnić o zaprezentowane w niniejszym tekście materiały wytworzone przez sowieckie służby specjalne, zdeponowane w lwowskim archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. W ten sposób jeden z najistotniejszych rozdziałów wspomnień – pobyt w więzieniu – zyska niewątpliwie znacznie szerszy obraz.

Piotr Olechowski

Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie

ORCID: 0000-0003-4108-2682

PIOTR OLECHOWSKI – absolwent uniwersytetów w Szczecinie i Rzeszowie. Historyk, sowietolog, nauczyciel akademicki, dr nauk humanistycznych. Pracownik Biura Badań Historycznych IPN, wykładowca Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Autor kilkudziesięciu tekstów naukowych w językach polskim, rosyjskim i ukraińskim. Stypendysta Rządu RP (dwukrotnie), Fundacji „Kronos” im. Augusta hr. Cieszkowskiego, Centrum Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej we Lwowie. Zainteresowania naukowe obejmują dzieje Polaków w ZSRR po II wojnie światowej, sowietyzację regionu, historię i kulturę Europy Wschodniej oraz działalność radzieckich służb specjalnych.
e-mail: piotrolechowski@o2.pl

PIOTR OLECHOWSKI – PhD, a graduate of universities in Szczecin and Rzeszów. Historian, sovietologist, academic teacher. Employee of the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance and lecturer at the Military University of Technology in Warsaw. Author of several dozen scientific texts in Polish, Russian and Ukrainian. Scholarship holder of the Polish Government (twice), the Count August Cieszkowski Foundation and “Kronos”, and the Centre for Urban History of East Central Europe in Lviv. His research interests include the history of Poles in the USSR after World War II, sovietisation of East-Central Europe, as well as European history and culture